DOI: https://doi.org/10.36719/0857/01/36-41

Aytac Cəfərova
Azrəbaycan Respublikası Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası
magistr
https://orcid.org/0009-0007-8056-0030
aytac.ceferova.1929@gmail.com

Çinin Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatında rolu

Xülasə

Bu işdə Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının (ŞƏT) formalaşması və Çinin təşkilatdakı aparıcı rolu təhlil olunur. Çin ŞƏT-i Avrasiyada təhlükəsizlik, iqtisadi inteqrasiya və geosiyasi balans yaratmaq üçün strateji alət kimi istifadə edir. "Bir Kəmər, Bir Yol" təşəbbüsü, enerji və nəqliyyat layihələri, antiterror mexanizmləri və hərbi əməkdaşlıq Çinin əsas maraqlarını təşkil edir. ŞƏT Çinin qlobal yüksəliş strategiyasının mühüm institusional dayağıdır.

Açar sözlər: *Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatı (ŞƏT), Çin Xalq Respublikası, Avrasiya, geosiyasət, təhlükəsizlik əməkdaşlığı, "Bir Kəmər, Bir Yol", regional inteqrasiya.*

Abstract

This study analyzes the formation of the Shanghai Cooperation Organisation (SCO) and China's leading role within it. China uses the SCO as a strategic platform to enhance security, economic integration, and geopolitical balance in Eurasia. The Belt and Road Initiative, energy and transport projects, and counter-terrorism mechanisms represent China's core interests. The SCO serves as an important institutional pillar of China's global rise strategy.

Keywords: *Shanghai Cooperation Organisation (SCO), China, Eurasia, geopolitics, regional security, Belt and Road Initiative, economic integration.*

Резюме

В работе рассматривается формирование Шанхайской организации сотрудничества (ШОС) и ключевая роль Китая в её деятельности. Китай использует ШОС как стратегический инструмент для укрепления безопасности, экономической интеграции и геополитического баланса в Евразии. Инициатива «Один пояс — один путь», энергетические и транспортные проекты, а также механизмы борьбы с терроризмом отражают основные интересы Пекина. ШОС является важным элементом глобальной стратегии Китая.

Ключевые слова: *Шанхайская организация сотрудничества (ШОС), Китай, Евразия, геополитика, региональная безопасность, «Один пояс — один путь», экономическая интеграция*

Giriş

XXI əsrin beynəlxalq münasibətlər sistemində baş verən dərin struktur dəyişiklikləri, qlobal güc balansının təkqütblü modeldən çoxqütblü modelə doğru transformasiyası regional təşkilatların rolunu əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır. Xüsusilə təhlükəsizlik, iqtisadi əməkdaşlıq və geosiyasi tarazlıq məsələləri dövlətləri yeni çoxtərəfli platformalar yaratmağa sövq etmişdir. Bu baxımdan Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatı (ŞƏT) müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində formalaşan ən mühüm regional institutlardan biri kimi çıxış edir.

ŞƏT-in əhəmiyyəti yalnız təhlükəsizlik məsələləri ilə məhdudlaşmır. Təşkilat Avrasiya məkanında iqtisadi inteqrasiyanın dərinləşdirilməsi, nəqliyyat və enerji dəhlizlərinin inkişafı, həmçinin regional siyasi dialoqun gücləndirilməsi baxımından mühüm rol oynayır. Bu təşkilat zamanla klassik

təhlükəsizlik platformasından çıxaraq, daha geniş geostrateji və geoiqtisadi funksiyalar icra edən çoxtərəfli mexanizmə çevrilmişdir.

Bu prosesdə Çin Xalq Respublikası ŞƏT-in əsas aparıcı və formalaşdırıcı aktorlarından biri kimi ön plana çıxır. Çin təşkilatın həm institusional inkişafında, həm də strateji gündəliyinin müəyyən edilməsində fəal rol oynayır. Pekin ŞƏT-i Avrasiyada uzunmüddətli təhlükəsizlik sabitliyinin qorunması, iqtisadi maraqlarının təmin edilməsi və qlobal güc mövqeyinin möhkəmləndirilməsi üçün effektiv vasitə kimi qiymətləndirir.

Çinin ŞƏT-də rolu əsasən iki istiqamətdə təhlil olunur: geosiyasi maraqlar və iqtisadi-strateji hədəflər. Birinci istiqamət Çinin Avrasiya məkanında ABŞ və Qərbin təsirini balanslaşdırmaq, sərhəd təhlükəsizliyini möhkəmləndirmək və Mərkəzi Asiyada siyasi nüfuzunu genişləndirmək məqsədlərini əhatə edir. İkinci istiqamət isə "Bir Kəmər, Bir Yol" təşəbbüsünün ŞƏT məkanında institusional dəstək qazanması, enerji təhlükəsizliyinin təmin olunması və regional ticarət-logistika şəbəkələrinin şaxələndirilməsi ilə bağlıdır.

ŞƏT-in yaranması və mahiyyəti

Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatı 2001-ci ildə Çin Xalq Respublikası, Rusiya Federasiyası, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan və Özbəkistanın iştirakı ilə yaradılmışdır. Təşkilatın əsasını 1990-cı illərin sonlarında formalaşan "Şanxay Beşliyi" mexanizmi təşkil etmişdir. İlkin mərhələdə bu formatın əsas məqsədi dövlətlərarası sərhəd problemlərinin həlli, qarşılıqlı etimadın artırılması və hərbi sahədə şəffaflığın təmin edilməsi olmuşdur.

Zaman keçdikcə ŞƏT-in funksional çərçivəsi əhəmiyyətli dərəcədə genişlənmişdir. Təşkilat separatizm, ekstremizm və terrorizmə qarşı birgə mübarizəni prioritet istiqamət kimi müəyyən etmiş, eyni zamanda iqtisadi əməkdaşlıq, nəqliyyat əlaqələrinin inkişafı, enerji təhlükəsizliyi və humanitar sahələrdə əməkdaşlığı da gündəliyinə daxil etmişdir. Bu xüsusiyyət ŞƏT-i klassik hərbi alyanslardan fərqləndirən əsas cəhətlərdən biridir.

Çin üçün ŞƏT strateji baxımdan xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Təşkilat Pekinin Mərkəzi Asiya regionuna açılan siyasi və iqtisadi platforması rolunu oynayır. Eyni zamanda ŞƏT Çinin qərb sərhədlərinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi və regionda sabitliyin qorunması baxımından mühüm mexanizm kimi çıxış edir. Çin ŞƏT vasitəsilə ABŞ-ın və NATO-nun Mərkəzi Asiyada artan hərbi-siyasi təsirini balanslaşdırmağa çalışır.

2017-ci ildə Hindistan və Pakistanın ŞƏT-ə tamhüquqlu üzv qəbul edilməsi təşkilatın beynəlxalq çəkisini əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır. Bu addım ŞƏT-i dünyanın ən geniş coğrafiyanı və ən çox əhalini əhatə edən regional təşkilatlardan birinə çevirmişdir. Eyni zamanda bu genişlənmə təşkilat daxilində maraqların daha mürəkkəb şəkildə uzlaşdırılmasını zəruri etmişdir ki, bu da Çinin diplomatik manevr imkanlarını ön plana çıxarmışdır.

Çinin Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatındakı fəaliyyəti qısamüddətli taktiki maraqlardan daha çox, uzunmüddətli strateji hədəflərə əsaslanır. ŞƏT Çin üçün yalnız regional əməkdaşlıq mexanizmi deyil, eyni zamanda Avrasiya məkanında mövqeyini möhkəmləndirən çoxtərəfli diplomatik platformadır. Bu baxımdan Çinin ŞƏT-dəki maraqları əsasən geosiyasi, iqtisadi və təhlükəsizlik ölçüləri üzrə təhlil edilə bilər.

Geosiyasi maraqlar:

Çin Mərkəzi Asiyanı özünün geosiyasi və strateji təhlükəsizlik zonasının mühüm hissəsi hesab edir. Bu region həm Çinin qərb sərhədlərinin təhlükəsizliyi, həm də Avrasiya məkanında təsir dairəsinin genişləndirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır. ŞƏT isə bu məqsədlərin həyata keçirilməsi üçün Pekinə legitim və çoxtərəfli mexanizm təqdim edir.

Çinin əsas geosiyasi məqsədlərindən biri ABŞ və Qərbin Avrasiya məkanında artan siyasi və hərbi təsirini balanslaşdırmaqdır. Xüsusilə NATO-nun genişlənməsi və ABŞ-ın region ölkələri ilə təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığı Pekin tərəfindən potensial risk kimi qiymətləndirilir. Bu kontekstdə ŞƏT Çin üçün Qərb mərkəzli təhlükəsizlik arxitekturasına alternativ regional model kimi çıxış edir.

Eyni zamanda Çin ŞƏT çərçivəsində Rusiya ilə strateji koordinasiyanı gücləndirir. Hər iki dövlət Avrasiya məkanında Qərbin dominant roluna qarşı çıxış edir və regional məsələlərdə

suverenlik prinsipini ön plana çəkir. Bununla belə, Çin ŞƏT daxilində Rusiyanın təsirini tam sıxışdırmaqdan çəkinir və daha çox balanslaşdırılmış siyasət yürütməyə üstünlük verir.

Çinin daxili təhlükəsizlik maraqları da geosiyasi strategiyanın mühüm tərkib hissəsidir. Xüsusilə Sinszyan Uyğur Muxtar Rayonunda sabitliyin qorunması Pekin üçün prioritet məsələdir. Çin ŞƏT vasitəsilə region ölkələri ilə təhlükəsizlik əməkdaşlığını gücləndirərək separatçı və radikal qrupların sərhədyanı fəaliyyətinin qarşısını almağa çalışır.

İqtisadi-strateji maraqlar:

ŞƏT Çinin iqtisadi maraqlarının regional müstəvidə reallaşdırılması üçün əsas platformalardan biridir. Təşkilatın əhatə etdiyi coğrafiya zəngin enerji ehtiyatları, geniş istehlak bazarları və strateji nəqliyyat marşrutları ilə seçilir. Bu faktorlar Çinin iqtisadi ekspansiya siyasətinin ŞƏT məkanında intensivləşməsinə şərait yaradır.

Çinin enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ŞƏT çərçivəsində əsas iqtisadi prioritetlərdən biridir. Mərkəzi Asiya ölkələri Çin üçün alternativ neft və qaz mənbələri rolunu oynayır. Bu isə Pekinin dəniz yollarından asılılığını azaltmaq və enerji təchizatını şaxələndirmək strategiyasına uyğun gəlir.

"Bir Kəmər, Bir Yol" təşəbbüsü Çinin ŞƏT-dəki iqtisadi strategiyasının mərkəzində dayanır. ŞƏT məkanı bu layihənin quru komponentinin əsas keçid zonasıdır. Nəqliyyat dəhlizlərinin inkişafı, logistika mərkəzlərinin yaradılması və sərhədlərarası ticarətin asanlaşdırılması Çin iqtisadiyyatının Avrasiya ilə daha sıx inteqrasiyasını təmin edir.

Çin ŞƏT ölkələrinə yönəltdiyi investisiyalar vasitəsilə regionda iqtisadi asılılıq yaradır. İnfrastruktur, enerji və sənaye layihələri Çinin texnologiya, kapital və bazar üstünlüklərini möhkəmləndirir. Bu proses tədricən ŞƏT daxilində Çin mərkəzli iqtisadi modelin formalaşmasına səbəb olur.

Təhlükəsizlik maraqları:

ŞƏT-in yaradılmasında təhlükəsizlik faktoru Çin üçün əsas motivlərdən biri olmuşdur. Pekin təşkilatı "üç şər" adlandırılan separatizm, ekstremizm və terrorizmə qarşı mübarizənin effektiv regional mexanizmi kimi qiymətləndirir. Bu anlayış Çin rəsmi diskursunda təhlükəsizlik siyasətinin əsas konseptual çərçivəsini təşkil edir.

ŞƏT çərçivəsində keçirilən birgə hərbi təlimlər və təhlükəsizlik tədbirləri üzv ölkələr arasında koordinasiyanı gücləndirir. Regional Antiterror Strukturu (RATS) vasitəsilə kəşfiyyat məlumatlarının mübadiləsi aparılır, potensial təhlükələr qabaqlayıcı şəkildə izlənilir. Bu mexanizmlər Çinin regional təhlükəsizlik siyasətində aktiv rol almasına imkan yaradır.

Beləliklə, ŞƏT Çin üçün həm daxili təhlükəsizlik risklərinin idarə olunması, həm də Avrasiya məkanında strateji sabitliyin qorunması baxımından əvəzsiz platforma rolunu oynayır.

Çinin ŞƏT-i formalaşdıran amillərdən biri kimi rolu

Çin Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının yaranmasında və sonrakı institusional inkişafında əsas təşəbbüskar dövlətlərdən biri olmuşdur. Təşkilatın ilkin mərhələdən etibarən yalnız təhlükəsizlik yönümlü mexanizm kimi deyil, eyni zamanda geniş geosiyasi və geoiqtisadi platforma kimi formalaşmasında Çinin strateji baxışı həlledici rol oynamışdır. Pekin ŞƏT-in uzunmüddətli perspektivdə regional sabitliyi təmin edən və Çinin qlobal maraqları ilə uzlaşan təşkilata çevrilməsini hədəfləmişdir.

Çin ŞƏT-in hüquqi və normativ bazasının formalaşdırılmasında fəal iştirak etmişdir. Təşkilatın əsas sənədlərinin hazırlanması, uzunmüddətli inkişaf konsepsiyalarının müəyyən edilməsi və struktur mexanizmlərinin qurulması prosesində Çin təşəbbüsləri mühüm yer tutmuşdur. Xüsusilə ŞƏT-in yalnız hərbi-siyasi blok kimi deyil, çoxşaxəli əməkdaşlıq platforması kimi inkişaf etdirilməsi Çin diplomatiyasının əsas prioritetlərindən biri olmuşdur.

Çin tərəfindən irəli sürülən təşəbbüslər arasında ŞƏT Bankının və maliyyə mexanizmlərinin yaradılması ideyası xüsusi yer tutur. Bu təşəbbüslər təşkilatın iqtisadi dayanıqlığını gücləndirmək və üzv ölkələr arasında iqtisadi əməkdaşlığı institusional səviyyəyə qaldırmaq məqsədi daşıyır. Hərçənd ki, bu ideyaların hamısı tam şəkildə reallaşmasa da, Çin bu istiqamətdə siyasi gündəliyi formalaşdıran əsas aktor olaraq qalır.

Bununla yanaşı, Çin ŞƏT çərçivəsində humanitar, mədəni və təhsil proqramlarının genişləndirilməsinə də xüsusi önəm verir. Təhsil mübadilələri, mədəni forumlar və elmi əməkdaşlıq layihələri Çin üçün "yumşaq güc" aləti rolunu oynayır.

Bir Kəmər, Bir Yol" təşəbbüsü və ŞƏT əməkdaşlığı

"Bir Kəmər, Bir Yol" təşəbbüsü Çinin müasir dövrdə həyata keçirdiyi ən genişmiqyaslı qlobal layihədir. Bu təşəbbüsün uğurla reallaşdırılması üçün sabit siyasi mühit və institusional dəstək əsas şərtlərdən biridir. Məhz bu baxımdan ŞƏT "Bir Kəmər, Bir Yol" layihəsinin Avrasiya məkanında siyasi və təhlükəsizlik təminatçısı funksiyasını yerinə yetirir.

ŞƏT üzvü olan Mərkəzi Asiya ölkələri bu layihənin əsas tranzit zonaları kimi çıxış edir. Qazaxıstanda nəqliyyat dəhlizlərinin inkişafı, Özbəkistanda logistika mərkəzlərinin yaradılması və Pakistanla həyata keçirilən Çin–Pakistan İqtisadi Dəhlizi (CPEC) layihəsi regionun Çin iqtisadi sisteminə inteqrasiyasını dərinləşdirir.

Bu əməkdaşlıq modeli Çin üçün iki əsas üstünlük yaradır. Birincisi, Çin Avrasiya məkanında iqtisadi təsirini genişləndirir. İkincisi isə ŞƏT vasitəsilə bu layihələrə çoxtərəfli legitimlik qazandırır ki, bu da Qərb tərəfindən yönələn tənqidlərin yumşaldılmasına xidmət edir.

Ticarət və investisiya siyasətində Çinin rolu

Çin ŞƏT ölkələrinin əksəriyyətində aparıcı xarici investor statusuna malikdir. İnvestisiya axınları əsasən enerji sektoru, nəqliyyat infrastrukturu, sənaye istehsalı və kənd təsərrüfatı sahələrini əhatə edir. Bu investisiyalar bir tərəfdən region ölkələrinin iqtisadi inkişafına töhfə versə də, digər tərəfdən Çinin iqtisadi təsir imkanlarını artırır.

Çin tərəfindən həyata keçirilən iri infrastruktur layihələri region ölkələrini uzunmüddətli maliyyə və texniki asılılıq vəziyyətinə sala bilir. Bu isə ŞƏT daxilində qərar qəbuletmə proseslərində Çinin mövqeyini daha da gücləndirir. Beləliklə, Çin iqtisadi alətlər vasitəsilə təşkilat daxilində strateji üstünlük əldə edir.

Ölkə	Çindən investisiya istiqaməti
Qazaxıstan	Enerji, metallurgiya, nəqliyyat
Özbəkistan	Kənd təsərrüfatı, avtomobil sənayesi, logistika
Tacikistan	Qızıl mədənləri, enerji infrastrukturu
Qırğızıstan	İstehsalat, yollar, kənd təsərrüfatı
Pakistan	Enerji, limanlar, dəmir yolları

Bu investisiyalar regional iqtisadi asılılığı artırmaqla yanaşı, ŞƏT daxilində Çinin mövqeyini gücləndirir.

Çinin ŞƏT-də hərbi–təhlükəsizlik rolu

ŞƏT çərçivəsində hərbi və təhlükəsizlik əməkdaşlığı təşkilatın əsas funksional sütunlarından biridir. Çin bu sahəni yalnız klassik hərbi güc elementi kimi deyil, regional sabitliyin qorunması və strateji risklərin idarə olunması mexanizmi kimi qiymətləndirir. Bu baxımdan Çinin ŞƏT-də hərbi–təhlükəsizlik fəaliyyəti sistemli və uzunmüddətli xarakter daşıyır.

2005-ci ildən etibarən ŞƏT çərçivəsində keçirilən "Sülh missiyası" adlı birgə hərbi təlimlər təşkilatın təhlükəsizlik sahəsində real funksionallığını nümayiş etdirir. Bu təlimlər üzv ölkələrin silahlı qüvvələri arasında koordinasiyanı gücləndirir, terrorizmə qarşı mübarizədə əməliyyat uyğunluğunu artırır və regional təhlükəsizlik qavrayışının vahid çərçivədə formalaşmasına xidmət edir.

Bu təlimlərdə Çin və Rusiya əsas hərbi kontingentlə təmsil olunur ki, bu da onların ŞƏT daxilində aparıcı təhlükəsizlik aktorları olduqlarını təsdiqləyir. Çin üçün bu təlimlər həm də ordunun regional əməliyyat təcrübəsinin artırılması və hərbi diplomatiyanın gücləndirilməsi baxımından əhəmiyyətlidir.

ŞƏT-in təhlükəsizlik mexanizmlərinin mərkəzində Regional Antiterror Strukturu (RATS) dayanır. Bu qurum üzv ölkələr arasında terrorçuluq, ekstremizm və separatizmə dair məlumatların mübadiləsini təmin edir, potensial riskləri əvvəlcədən müəyyənləşdirir və koordinasiyalı tədbirlərin görülməsinə şərait yaradır.

RATS xüsusilə Çin üçün strateji əhəmiyyət daşıyır. Çünki bu mexanizm vasitəsilə Pekin Sinszyan bölgəsi ilə bağlı təhlükəsizlik risklərini regional səviyyədə nəzarətdə saxlaya bilir. Beləliklə, Çin ŞƏT çərçivəsində təhlükəsizlik gündəliyinin formalaşdırılmasında dominant mövqe tutur.

Rusiya–Çin rəqabəti və koordinasiyası

ŞƏT həm Çin–Rusiya əməkdaşlığının, həm də gizli rəqabətinin müşahidə olunduğu platformalardan biridir. Hər iki dövlət Avrasiya məkanında təsir dairəsini qorumaq və genişləndirmək niyyətindədir. Bununla belə, ŞƏT çərçivəsində bu rəqabət açıq qarşıdurma formasını almır.

Çin və Rusiya ABŞ və Qərbin Avrasiya siyasətinə qarşı ortaq mövqeyə malikdirlər. Regional təhlükəsizliyin təmin edilməsi, separatizm və terrorizmə qarşı mübarizə hər iki dövlət üçün prioritet sahələrdir. Eyni zamanda enerji və nəqliyyat layihələrinin koordinasiyası onların maraqlarının üst-üstə düşdüyü əsas istiqamətlərdəndir.

Lakin Mərkəzi Asiyada iqtisadi və siyasi nüfuz uğrunda rəqabət davam edir. Rusiya daha çox tarixi və hərbi təsirə, Çin isə iqtisadi və investisiya gücünə əsaslanır. Buna baxmayaraq, ŞƏT hər iki dövlət üçün Qərbə qarşı regional balans mexanizmi rolunu oynadığından əməkdaşlıq rəqabətdən üstün tutulur.

Hindistan və Pakistanın üzvlüyünün Çinə təsiri

2017-ci ildə Hindistan və Pakistanın ŞƏT-ə üzv qəbul edilməsi təşkilatın geosiyasi çəkisini əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır. Bu genişlənmə Çin üçün həm imkanlar, həm də yeni çətinliklər yaratmışdır.

Hindistan Çin üçün regional rəqib olsa da, onun ŞƏT daxilində olması Pekin üçün müəyyən strateji üstünlüklər yaradır. Çin Hindistanı təşkilat daxilində saxlamaqla onun tam şəkildə Qərb blokuna inteqrasiyasının qarşısını almağa çalışır.

Pakistan isə Çinin regiondakı ən yaxın strateji tərəfdaşlarından biridir. Çin–Pakistan İqtisadi Dəhlizi (CPEC) Pekinin Avrasiya strategiyasında mühüm yer tutur. Hindistan–Pakistan balansı Çin üçün ŞƏT daxilində manevr imkanlarını genişləndirir.

ŞƏT Çin üçün yalnız regional təşkilat deyil, qlobal geosiyasi strategiyanın mühüm elementidir. Pekin ŞƏT vasitəsilə Avrasiyada iqtisadi dominantlıq əldə etməyi, Qərb mərkəzli beynəlxalq nizamı alternativ mexanizmlərlə balanslaşdırmağı və "Qlobal Cənub" ölkələri ilə birlikdə yeni beynəlxalq münasibətlər modelini formalaşdırmağı hədəfləyir.

Bu baxımdan ŞƏT Çin üçün həm siyasi legitimlik platforması, həm də geostrateji təsir alətidir.

Nəticə

Aparılan təhlil göstərir ki, Çin Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının formalaşmasında və fəaliyyətində aparıcı aktor kimi çıxış edir. ŞƏT Pekin üçün təhlükəsizlik, iqtisadi inkişaf və geosiyasi balansın təmin olunmasında kompleks və effektiv mexanizmdir.

ŞƏT Çinin Mərkəzi Asiya strategiyasının əsas dayağı olmaqla yanaşı, ABŞ və Qərbin Avrasiyadakı təsirini balanslaşdırmaq imkanları yaradır. "Bir Kəmər, Bir Yol" təşəbbüsü məhz ŞƏT məkanı sayəsində sabit siyasi mühitdə inkişaf edir. Çin regionda investisiya, ticarət və təhlükəsizlik sahələrində dominant mövqe əldə etmişdir.

Rusiya ilə mövcud rəqabətə baxmayaraq, ŞƏT iki dövlət arasında maraqların uzlaşdırıldığı mühüm platforma rolunu oynayır. Hindistan və Pakistanın üzvlüyü isə Çinin böyük güc diplomatiyasını daha geniş regional çərçivəyə çıxarmışdır.

Beləliklə, ŞƏT Çinin qlobal yüksəlişinin həm aləti, həm də nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilər və gələcəkdə də Avrasiyada Çin liderliyinin möhkəmlənməsində əsas strateji platformalardan biri olacaqdır.

Ədəbiyyat

1. Allison, R. Russia, China and the Shifting Global Order. Oxford University Press, 2022.
2. Aris, Stephen. Eurasian Regionalism: The Shanghai Cooperation Organisation. Palgrave Macmillan, 2011.
3. Cooley, Alexander. Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia. Oxford University Press, 2012.
4. Lo, Bobo. A Wary Embrace: What the China–Russia Relationship Means for the World. Penguin Press, 2017.
5. Lukin, Alexander. China and Russia: The New Rapprochement. Polity Press, 2018.
6. Rolland, Nadège. China's Eurasian Century? Political and Strategic Implications of the Belt and Road Initiative. National Bureau of Asian Research Press, 2017.
7. Zhao, Suisheng. China's Global Reach: The Belt and Road Initiative and Its Impact on World Politics. Routledge, 2020.

Analitik hesabatlar və tədqiqat mərkəzləri

8. Shanghai Cooperation Organisation: Its Future and Regional Influence. Institute for Security & Development Policy (ISDP), 2021.
9. ChinaPower Project. China's Influence in Central Asia. Center for Strategic and International Studies (CSIS), 2022.
10. The Belt and Road Initiative in Central Asia. International Crisis Group Report, 2019.
11. OECD. China's Belt and Road Initiative in Central Asia: Regional Economic Impacts. OECD Publications, 2020.
12. RAND Corporation. China's Strategy in Central Asia and the SCO. RAND Reports, 2018.